

การเมืองกับวรรณกรรมโซเวียต

ค.ศ. ๑๙๖๔ - ๑๙๘๕

การสิ้นสุดอำนาจของครุสชอฟในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๖๔ ไม่เพียงจะเป็นการสิ้นสุดยุคสมัยแห่งการ “เปิด” สิทธิเสรีภาพและการสร้างสรรค์ทางวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการเริ่มต้นสมัยแห่งความอับเฉาและชะงักงันทางวรรณกรรมที่ยาวนานอีกด้วย การก้าวสู่อำนาจของเลโอนิด เบรสเนฟ ผู้นำหัวเก่าที่ไม่สนใจในงานวรรณกรรมและต่อต้านนโยบายเสรีนิยมของครุสชอฟทำให้พรรคคอมมิวนิสต์กลับมาใช้นโยบายการควบคุมทางสังคมและการกลั่นกรองสิทธิเสรีภาพอีกครั้งหนึ่ง นโยบายทางวรรณกรรมที่พรรคเน้นคือแนวความคิดอัตลัทธิสังคมนิยมและการต่อต้านประเทศตะวันตก เบรสเนฟพยายามฟื้นฟูลัทธิสตาลินอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเริ่มใช้นโยบายข่มขวัญประชาชนด้วยการเนรเทศออกนอกประเทศและจับขังพร้อมกับลงโทษหนักตลอดจนเพิ่มอำนาจให้ตำรวจลับเคจีบีปฏิบัติการได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองและเพื่อควบคุมทางสังคมอย่างเคร่งครัด แม้สหภาพโซเวียตในสมัยของเบรสเนฟ (ค.ศ. ๑๙๖๔-๑๙๘๒) จะเป็นช่วงเวลาของการมีเสถียรภาพทางการเมืองอันมั่นคงและยาวนานเป็นอันดับสองรองจากสมัยสตาลิน (ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๕๓) ทั้งมีบรรยากาศและสถานการณ์ทางสังคมที่ค่อนข้างราบรื่นและสงบ แต่ปัญญาชน นักปฏิรูปสังคมและนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน (dissidents) ต่างประณามช่วงสมัยของเบรสเนฟว่าเป็นสมัยแห่งสุสานร้างที่สงบเพราะบรรยากาศทางความคิดและการแสดงออกทางสังคมด้านต่างๆเงียบเชียบและราบเรียบ พัฒนาการทางวรรณกรรมที่เคยคึกคักและเต็มไปด้วยสีสันในช่วงสมัยของครุสชอฟกลับซบเซาและแทบจะหยุดนิ่งเหมือนช่วงทศวรรษ ๑๙๒๐ และ ๑๙๓๐^๑ นักเขียนเรื่อรนามและนักเขียนรุ่นใหม่ที่มีฝีมือส่วนใหญ่จะเก็บตัวเงียบ บ้างก็ลี้ภัยหรือถูกเนรเทศออกนอกประเทศ ดังนั้น งานประพันธ์ที่มีชื่อเสียงเรื่องเด่นๆ ของโซเวียตจึงมักเป็นผลงานของนักเขียนโซเวียตลี้ภัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่นอกสหภาพโซเวียตแทบทั้งสิ้น

*รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^๑Richard Stites, *Russian Popular Culture Entertainment and Society since 1900* (Cambridge : Cambridge University Press, 1992) p. 148.

คดีชินยัฟสกี - ดานีเยล (Sinyavsky - Daniel Trail)

ในช่วงเวลาครึ่งปีแรกของการมีอำนาจ เบรสเนฟยังคงยึดนโยบายผ่อนปรนทางวัฒนธรรมของครุสชอฟและปล่อยให้บรรยากาศเสรีของการแสดงความคิดเห็นดำเนินไปตามปกติ ในต้นค.ศ. ๑๙๖๕ พรรคคอมมิวนิสต์ยอมให้เซอร์กี เยเซนิน (Sergei Esenin)^๒ ได้รับการกู้เกียรติคืนทางสังคม และในเดือนมิถุนายนก็ผ่อนปรนให้จัดพิมพ์กวีนิพนธ์ของปาสเตอร์แนกออกเผยแพร่ การผ่อนปรนทางสังคมดังกล่าวมีส่วนทำให้กระแสการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมีบทบาทขึ้นอีกครั้งทั้งทำให้ปัญญาชนและนักเขียนต่างคาดหวังกันว่าการให้สิทธิเสรีภาพจะขยายขอบเขตเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๕ บรรยากาศเสรีทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มบทโหมโรงการข่มขู่และควบคุมทางสังคมด้วยการจับกุมปัญญาชนในกรุงมอสโกและยูเครนที่แสดงความคิดเห็นวิพากษ์

วิจารณ์นโยบายการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาล ต่อมา ในเดือนกันยายนตำรวจลับเคจีบีบุกตรวจค้นบ้านพักของเพื่อนอะเล็กซานเดอร์ ซอลเจนิตซินและยึดนวนิยายและบทละครของซอนเจนิตซินไปรวม 4 เรื่อง และในเวลาไล่เลี่ยกันก็จับกุมสองนักเขียนคืออันเดร ชินยัฟสกี (Andrei Sinyavsky) และยูรี ดานีเยล (Yuri Daniel) ด้วยข้อหาทำความผิดตามความในหมวดที่หนึ่ง มาตรา ๗๐ แห่งประมวลกฎหมายอาญาของสาธารณรัฐรัสเซียว่าด้วยการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อโค่นล้มรัฐบาลโซเวียตและเผยแพร่ข้อความเท็จอันเป็นการให้ร้ายและเสื่อมเสียแก่ประเทศ

การจับกุมชินยัฟสกีและดานีเยลด้วยข้อหา “ยัดเยียด” ทางอาญา ดังกล่าวนับเป็นคดีแรกที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนทั้งในประวัติศาสตร์รัสเซียสมัยซาร์หรือประวัติศาสตร์โซเวียตสมัยสตาลิน นักเขียนทั้งสองคนต่างมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในวงการหนังสือและการประพันธ์ทั้งในและ

^๒ เซอร์กี อเล็กซานโดวิช เยเซนิน (Sergei Alexandrovich Esenin. 1895-1925) เป็นกวียอดนิยมที่ได้ชื่อว่าเป็นกวีชาวรัสเซียเนื่องจากเขาสืบเชื้อสายมาจากครอบครัวชาวนา กวีนิพนธ์ของเขามักสะท้อนภาพชีวิตของชาวนาและสังคมชนบทและชี้ให้เห็นถึงความเลวร้ายของระบบอุตสาหกรรม เยเซนินจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนในหมู่บ้าน ในค.ศ. ๑๙๑๒ เขาเดินทางมากรุงมอสโกเพื่อศึกษาต่อพร้อมกับทำงานเป็นคนพิสูจน์อักษร แต่ในค.ศ. ๑๙๑๕ ก็อพยพไปกรุงเซนต์ปีเตอ์เบิร์กซึ่งทำให้เขามีโอกาสได้รู้จักกับอะเล็กซานเดอร์ บล็อก (A. Blok) กวีเรื่องนาม บล็อกได้นำเขาไปสัมผัสคลุกคลีกับแวดวงของหนังสือและนักเขียน ในค.ศ. ๑๙๑๙ เยเซนินได้เข้าร่วมสังกัดกับกลุ่มนักเขียนที่เรียกตนเองว่ากลุ่ม Imagists และเริ่มเขียนกวีนิพนธ์เผยแพร่ตามนิตยสารและวารสารต่างๆ ใน ค.ศ. ๑๙๒๒ เยเซนินแต่งงานกับนักเต้นระบำชาวอเมริกันและเดินทางรอบโลกเพื่อประชาสัมพันธ์ตนเอง เมื่อกลับมามอสโกในปีเตอร์เบิร์กในค.ศ. ๑๙๒๓ เขาใช้ชีวิตเสเพลด้วยการดื่มจัดและเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่างๆ ในค.ศ. ๑๙๕๒ เยเซนินจบชีวิตด้วยการแขวนคอตนเองในห้องพักของโรงแรม หนังสือรวมกวีนิพนธ์ที่เด่นของเขาคือ *The Confession of a Hooligan* (๑๙๒๑), *Moscow of the Taverns* (๑๙๒๔) และ *Persian Motifs* (1924).

นอกประเทศ อันเดร ซินยัฟสกีเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียตและเป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมระดับแนวหน้า งานประพันธ์ในนามปากกา “อับรัม เติร์ซ” (Abram Tertz) ของเขาหลายเล่มเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในโลกตะวันตกเช่น **On Socialist Realism** (1959) **Fantastic Tales** (1963) และ **The Makepeace Experiment** (1965) ส่วนยูรี ดานีเยลเป็นกวีและนักเขียนแนวเสียดสีสังคมที่ใช้นามปากกาว่า “นิโกไล อาร์ซัค” (Nikolai Arzhak) ผลงานของเขาส่วนใหญ่เป็นกวีนิพนธ์ เรื่องสั้นและงานแปล งานประพันธ์ที่เด่นซึ่งทำให้เขามีชื่อเสียงในโลกตะวันตกคือ **Hands, This is Moscow Speaking** **The Man from MINAP** และ **The Atonement** ทันทีที่ข่าวการจับกุมนักเขียนทั้งสองคนเป็นที่รับรู้กันทั่วไป กลุ่มปัญญาชนและนักเขียนต่างรณรงค์ผ่านสื่อมวลชนตะวันตกในกรุงมอสโกและเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ทางการปล่อยตัวบุคคลทั้งสองเนื่องจากข้อหาการเป็นปฏิปักษ์ต่อต้านรัฐโดยใช้งานประพันธ์เป็นข้ออ้างเป็นการกล่าวหาที่ขาดน้ำหนักและเหตุผล ต่อมาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคมซึ่งตรงกับวันรัฐธรรมนูญ ปัญญาชนประมาณ ๒๐๐ คนจากสถาบันวรรณกรรมกอร์กี้ (Gorky Institute of World Literature) ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของซินยัฟสกีได้รวมตัวกันเดินขบวนบริเวณจัตุรัสพุซกินในกรุงมอสโกเพื่อ

เรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ทางความคิดเห็นและการแสดงออกและเพื่อต่อต้านคำประกาศของทางการที่จะให้นำคดีซินยัฟสกีและดานีเยลขึ้นศาลเพื่อพิจารณาลดลงจนเพื่อเรียกร้องให้มีการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมและเปิดเผย การประท้วงครั้งนี้ไม่เพียงจะเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการเพื่อสิทธิมนุษยชนเท่านั้นแต่ยังเป็นการต่อต้านความไม่ชอบธรรมของรัฐในที่สาธารณชนซึ่งนับเป็นการรวมกลุ่มประท้วงอย่างฉับพลันเป็นครั้งแรกของปัญญาชนในกรุงมอสโกนับตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๒๐ เป็นต้นมาด้วย^๓ รัฐบาลตอบโต้ด้วยการใช้กำลังปราบปรามและจับกุมปัญญาชนจำนวนหนึ่งไปดำเนินการสอบสวนและกักขังไว้ชั่วคราวก่อนจะปล่อยตัวในเวลาต่อมาโดยข่มขู่ว่าหากมีการเคลื่อนไหวอีกทางการจะใช้มาตรการลงโทษในครั้งต่อไป ด้วยการส่งไปสถานพยาบาลโรคจิตและประสาทเพื่อรักษาโรคความผิดปกติอันไม่พึงปรารถนาของปัญญาชน

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๖๖ มีการพิจารณาคดีซินยัฟสกีและดานีเยลอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชนโดยเฉพาะกลุ่มบุคคลและสื่อมวลชนที่รัฐบาลเลือกสรรให้เข้าฟังการพิจารณา ความสำคัญของคดีอยู่ที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นนักเขียนและนักวิพากษ์วิจารณ์สังคมและงานประพันธ์ของคนทั้งสองมีเนื้อหาส่วนใหญ่พาดพิงถึงลัทธิสตาลินและความเป็น

^๓ Marshall S. Shatz. *Soviet Dissent in Historical Perspective* (Cambridge : Cambridge University Press, 1980) p. 123.

เผด็จการแห่งรัฐ การต่อสู้คดีจึงไม่เพียงจะเป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพทางวรรณกรรมเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพการแสดงออกทางการเมืองอีกด้วย ศาลไม่อนุญาตให้พยานบุคคลของผู้ถูกกล่าวหามาให้การ และได้ใช้งานประพันธ์และตัวละครในงานเขียนของผู้ถูกกล่าวหาเป็นพยานเอกสารและพยานบุคคลจนทำให้การพิจารณาคดีปราศจากความชอบธรรม แม้ซินยัฟสกีและดานีเยลจะปฏิเสธการยอมรับผิดและยืนยันสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนในการแสดงความคิดเห็นและต่างเน้นความเป็นอิสระของความคิดในงานวรรณกรรมที่ไม่อาจนำไปตีความเหมือนหลักฐานทางการเมืองได้ แต่ศาลก็ตัดสินให้ทั้งซินยัฟสกีและดานีเยลมีความผิดตามข้อกล่าวหาและให้ใช้แรงงานหนักในค่ายกักกันเป็นเวลา ๗ ปีและ ๕ ปีตามลำดับ^๔ นักเขียนแนวทางพรรคส่วนใหญ่เห็นชอบกับคำตัดสินของศาลและถือว่าผลการพิจารณาคดีซินยัฟสกีและดานีเยลเป็นการสิ้นสุดยุคของความสับสนและไร้ระเบียบทางความคิดในสังคมและเป็นการปิดฉากช่วงสมัย“ทอร์”ของครุสชอฟอย่างสมบูรณ์

คดีซินยัฟสกีและดานีเยลนับเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์วรรณกรรมโซเวียต เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่รัฐบาลโซเวียตเริ่มใช้นโยบายการควบคุมทางสังคมเพื่อลดรอน

สิทธิเสรีภาพของประชาชนและเพื่อกำจัดนักเขียนที่ใช้งานประพันธ์เป็นสื่อวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลรวมทั้งเพื่อปราบปรามการเคลื่อนไหวแสดงออกทางการเมืองและสังคมของปัญญาชน^๕ แต่ความไม่ชอบธรรมของการพิพากษาคดีก็นำไปสู่การเคลื่อนไหวประท้วงของนักเขียน สมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียตสาขามอสโกจำนวน ๖๓ คน ได้ทำจดหมายเปิดผนึกประท้วงคดีของศาลโดยขอรับรองความประพฤติของซินยัฟสกีและดานีเยลและเรียกร้องให้นิรโทษกรรมนักเขียนทั้งสองคน จดหมายเปิดผนึกดังกล่าวถูกส่งไปยังกลุ่มผู้นำพรรคระดับสูงและเบรสเนฟประธานที่ประชุมใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์เพื่อให้ที่ประชุมใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์ ครั้งที่ ๒๓ ซึ่งกำหนดจะประชุมในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๗ พิจารณาทบทวนคดีของซินยัฟสกีและดานีเยลอีกครั้งหนึ่ง แต่ในการประชุมใหญ่ที่มีขึ้น มิฮาอิล โซโลคอฟ (Mikhail Sholokhov) นักเขียนเรื่องนามผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณคดีประจำปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ได้วิจารณ์โจมตีซินยัฟสกีและดานีเยลอย่างรุนแรงและกล่าวสรุปว่าคำพิพากษาของศาลยังอ่อนปรนไม่สอดคล้องกับอาชญากรรมที่นักเขียนทั้งสองคนได้ก่อขึ้น ทศนะของโซโลคอฟและความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่เกี่ยวกับการตัดสินคดีของศาลจึงนำไปสู่กระแสการเคลื่อนไหวของ

^๔ รายละเอียดของการพิจารณาคดี ดู Leopold Labedz and Max Hayward, eds. *On Trial : The Case of Sinyavsky (Tertz) and Daniel (Arzhak)* (London : Harvill Press, 1967).

^๕ Mark Hopkins, *Russia's Underground Press, The Chronicle of Current Events* (New York. : Praeger Publishers, 1983) pp. 6-7.

ปัญญาชนกลุ่มต่างๆ ในการวิพากษ์โจมตีรัฐบาลอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง

การเคลื่อนไหวทางความคิดที่สำคัญของกลุ่มปัญญาชนคือการดำเนินงานของอะเล็กซานเดอร์ กิ้นซบูร์ก (Alexander Ginzburg) ยูรี กาลันคอฟ (Yuri Galxnskov) อะเล็กเซ โดโบรวอลสกี (Alexi Dobrovosky) และเวรา ลัชโกวา (Vera Lashkova) ปัญญาชนหนุ่มสาวทั้ง ๔ คน ได้รวบรวมหลักฐานข้อมูลและรายละเอียดของการพิจารณาคดีชินยัฟสกีและดานีเยลจัดพิมพ์เป็น “สมุดปกขาว” เผยแพร่ทั้งภายในและนอกประเทศวัตถุประสงค์ของกิ้นซบูร์กผู้เป็นบรรณาธิการคือการเรียกร้องให้รัฐบาลโซเวียตทบทวนคำพิพากษาของศาลเพื่อให้เปิดการพิจารณาคดีขึ้นใหม่ สมุดปกขาวดังกล่าวจึงมีส่วนทำให้สื่อมวลชนตะวันตกและวงการนักเขียนนอกประเทศมีโอกาสรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นและต่างรณรงค์ให้รัฐบาลโซเวียตปล่อยตัวชินยัฟสกีและดานีเยลโดยปราศจากเงื่อนไข แต่รัฐบาลตอบรับด้วยการจับกุมทั้งกิ้นซบูร์กและเพื่อนคู่คิดทั้ง ๓ คนในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๖๗ และในปีรุ่งขึ้น ปัญญาชนทั้ง ๔ คนก็ถูกส่งฟ้องศาลเพื่อพิจารณาคดีด้วยข้อหาเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐและจัดทำสิ่งพิมพ์ **Phoenix-61** **Phoenix-66** และ **Syntaxis** วารสารใต้ดินที่ต่อต้านโซเวียตออกเผยแพร่^๖ กิ้นซบูร์ก

และกาลันคอฟถูกตัดสินโทษให้ใช้แรงงานหนักที่ค่ายกักกันแรงงานเป็นเวลา ๕ และ ๗ ปีตามลำดับ ส่วนโดโบรวอลสกีถูกตัดสินโทษ ๒ ปี และลัชโกวา ๑ ปี เพื่อนๆ และญาติมิตรที่ใกล้ชิดของปัญญาชนทั้ง ๔ คน ได้รวมตัวเป็นกลุ่มอย่างลับๆ เพื่อจัดทำข่าวสารเกี่ยวกับการจับกุม ไต่สวน และการปราบปรามตลอดจนเรื่องราวของนักโทษในค่ายกักกันแรงงานออกเผยแพร่ ข่าวสารดังกล่าวจึงเป็นที่มาของ **Chronicle of Current Events** วารสารใต้ดินเพื่อสิทธิเสรีภาพอันเลื่องชื่อที่จัดทำขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๘-๑๙๘๓

การจับกุมกิ้นซบูร์กและเพื่อนทำให้การเคลื่อนไหวต่อสู้ของปัญญาชนเพื่อสิทธิเสรีภาพมีบทบาทมากขึ้นและทำให้มีการรณรงค์อย่างต่อเนื่องเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยึดมั่นในหลักความยุติธรรมของกฎหมายและให้เปิดเผยข้อเท็จจริงต่างๆ ให้สาธารณชนได้รับรู้ รัฐบาลตอบโต้ด้วยการเพิ่มมาตรการกดดันทางสังคมอย่างเคร่งครัดและปราบปรามอย่างหนักระหว่างค.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๖๙ และ ค.ศ. ๑๙๗๒-๑๙๗๓ ต่อมา มีการจับกุมและพิจารณาคดีทางการเมืองเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพของปัญญาชนโดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ต่างๆ เช่น มอสโก เลนินกราด เคียฟ ทัสเคนท์ ริกา และกอร์กี

^๖ ศัญชัย สุวังบุตร “การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพของปัญญาชนโซเวียตในทศวรรษ ๑๙๖๐” วารสารธรรมศาสตร์ ๑๖ : ๔ (ธันวาคม, ๑๙๘๙) : ๑๑๔-๑๑๕.

ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๖ ถึงฤดูร้อน ค.ศ. ๑๙๗๘^๗ ผลกระทบที่สำคัญของการจับกุมและกวาดล้างนักเขียนและปัญญาชนคือ ปัญญาชนกลุ่มต่างๆ ได้ร่วมมือกันจัดทำสิ่งพิมพ์ใต้ดินที่เรียกว่า“ซามิซดัต” (Samizdat) ขึ้นเพื่อต่อต้านรัฐบาลและเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซามิซดัตจึงเริ่มมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นในวงจรวรรณกรรมไซเบียดจนทำให้เกิดขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งต่อมามีบทบาทเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันทั้งในสหภาพโซเวียตและนอกประเทศในช่วงต้นทศวรรษ ๑๙๗๐^๘

ซามิซดัต : สิ่งพิมพ์ใต้ดินเพื่อสิทธิเสรีภาพ

ซามิซดัตเริ่มจัดทำกันในกลุ่มปัญญาชนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับแนวนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ในราวปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ และมีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายใน ค.ศ. ๑๙๖๔^๙ ซามิซดัตจะตีพิมพ์ข้อเขียนหรือความเรียงทางการเมือง ข่าวสารและกิจกรรมความเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของปัญญาชนตลอดจนงานร้อยแก้วและร้อยกรองประเภทต่างๆ ที่ถือว่าเป็นงานเขียนต้องห้ามซึ่งล้วนไม่ผ่านระบบ

การเซนเซอร์ของรัฐ ต้นฉบับจะพิมพ์ดีดหรือคัดลอกด้วยลายมือ มีความหนาประมาณ ๑๕-๒๕ หน้า และจะทำหนาประมาณ ๖ ชุดส่งเผยแพร่ผ่านมือกันไปเป็นลูกโซ่ในกลุ่มมิตรสหายหรือบุคคลที่ไว้วางใจ ผู้ที่ได้รับจะเก็บงำต้นฉบับและอาจทำสำเนาเพิ่มอีกหลายชุดเพื่อให้แพร่กระจายออกไปในวงกว้างมากขึ้น สำเนาต้นฉบับหนึ่งชุดจะส่งให้กับนักข่าวหรือนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ สถานเอกอัครราชทูต หรือหน่วยงานสื่อมวลชนของต่างประเทศที่ประจำอยู่ในกรุงมอสโก ซามิซดัตในระยะแรกจึงหมายถึง “การจัดพิมพ์ด้วยตนเอง” (self-publishing) เพื่อการติดต่อสื่อสารและการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น แต่ระบบการเซนเซอร์ที่มีประสิทธิภาพและการกวาดค้นควบคุมทางสังคมอย่างเข้มงวดของรัฐบาลโซเวียตทำให้ซามิซดัตต่อมามีความหมายกว้างมากขึ้น เป็นการจัดพิมพ์ด้วยตนเองเพื่อต่อสู้กับการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของรัฐและเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทางความคิดเห็นในด้านต่างๆ การจัดพิมพ์ซามิซดัตจึงพัฒนากลายเป็นยุทธวิธีของการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพอีกรูปแบบหนึ่งของขบวนการปัญญาชน ช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๖-๑๙๖๘ นับเป็นยุคทองของซา

^๗ T.H.Rigby, Rigby, Archie Brown and Peter Reddaway, *Authority, Power and Policy in the USSR*. (London : Macmillan, 1983), p. 182.

^๘ *Index on Censorship* Vol. 18, No. 2 (February, 1989) : 90.

^๙ Tamara Doutscher, “Intellectual Opposition in the USSR” *New Left Review* No. 96. (March-April, 1986) : 102.

มิชดัตเพราะมีการจัดทำซามิซดัตเป็นจำนวนมากและหลากหลายกลุ่ม^{๑๐} ซามิซดัตฉบับที่เลื่องชื่อก็คือ **Phonix-66** และ **The Russian World** และฉบับที่โดดเด่นด้านสิทธิมนุษยชนคือ **Chronicle of Current Events** ซึ่งต่อมากลายเป็นแม่แบบของการจัดทำวารสารและนิตยสารใต้ดินเพื่อสิทธิเสรีภาพอีกหลากหลายประเภท

เนื้อหาหลักที่ซามิซดัตตีพิมพ์แบ่งออกเป็น ๑๓ ประเภทคือ ๑) นวนิยาย นวนิยายขนาดสั้น เรื่องสั้น บทละคร ๒) กวีนิพนธ์ลำนำเพลงและงานร้อยกรองต่างๆ ๓) บันทึกความทรงจำและความเรียงทางการเมือง ๔) บทความย้อนงานวิจัย บทความและข้อเขียนประเภทต่างๆ ที่มีเนื้อหาพิเศษ (special subject) ที่ควรแก่การรับรู้ ๕) เรื่องเสียดสีล้อเลียน เรื่องขำขันทางการเมือง วาตะและถ้อยคำที่เด่นคมต่างๆ ๖) จดหมายเปิดผนึก คำร้องทุกข์ ฎีกา คำประกาศและแถลงการณ์ ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการร้องเรียนต่างๆ ๗) บันทึกและข้อมูลละเอียดในรูปของบทสรุปหรือฉบับสมบูรณ์ว่าด้วยการพิจารณาตัดสินคดีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจับกุม การตั้งข้อหาและไต่สวนประชาชน ๘) ข่าวสารและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในค่ายกักกันแรงงานคุกและสถานพยายบาลโรคประสาท ๙) ข่าว

สารข้อมูลว่าด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชนและการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพในสหภาพโซเวียต ๑๐) สังเขปประวัติศาสตร์โทษและหรือบุคคลที่ถูกทางการจับกุมและกล่าวหา ๑๑) เอกสารของรัฐว่าด้วยสนธิสัญญาต่างประเทศและการลงนามในข้อตกลงสัญญาต่างๆ ๑๒) ข้อเขียนและเรื่องราวต้องห้ามทางการเมืองและสังคมต่างๆ ๑๓) พจนานุกรมและความจากสิ่งพิมพ์ของรัฐที่มีลักษณะแหลมคมและท้าทายทางความคิด^{๑๑}

ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๖-๑๙๖๘ เนื้อหาหลักของซามิซดัตจะเน้นประเด็นการพิจารณาคดีชินยัฟสกีและดานีเยลและนำเสนอเนื้อหาบางส่วนของงานประพันธ์ที่ต่อต้านสตาลินและระบอบสตาลินโดยเฉพาะเรื่องราวว่าด้วยค่ายกักกันแรงงานและบันทึกความทรงจำและประสบการณ์ชีวิตในค่ายกักกันแรงงานของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อทางการเมือง แต่หลังเหตุการณ์ทางการเมืองที่สหภาพโซเวียตบุกเข้าปราบปรามเชโกสโลวะเกียเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๘ เนื้อหาของซามิซดัตจะเน้นปัญหาสิทธิมนุษยชนและเรื่องราวการต่อสู้เพื่อความเป็นประชาธิปไตยในสังคม ทั้งข่าวสารทั่วไปที่เผยแพร่ก็มีทัศนะทางการเมืองที่เข้มข้นมากขึ้น อย่างไรก็ตามนอกจากข่าวสารต้องห้ามทางการเมืองแล้วนักเขียนและกวีก็

^{๑๐} สัญชัย สุวังบุตร “การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพของปัญญาชนโซเวียตในทศวรรษ ๑๙๖๐” วารสารธรรมศาสตร์ ๑๖. ๔ (ธันวาคม, ๑๙๘๙) ๑๒๐.

^{๑๑} ดู Julius Telesin “Inside Samizdat” Encounter, vol. No. 2 (February, 1973), 25-23.

มักใช้ซามิซดัตเป็นสื่อของการแสดงความคิดเห็นทางวรรณกรรมและเสนอประเด็นปัญหาต่างๆ ทางสังคมทั้งเป็นเวทีเผยแพร่งานประพันธ์ของตนอย่างอิสระและกว้างขวางงานประพันธ์หลายเรื่องที่ถูกเซ็นเซอร์เผยแพร่ในรูปของซามิซดัต มักถูกลอบนำออกไปแพร่หลายนอกประเทศ และงานประพันธ์เหล่านี้ต่อมากลายเป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก

ในจำนวนงานประพันธ์ประเภทต่างๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ในซามิซดัตนั้น บันทึกความทรงจำและประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองตลอดจนเรื่องราวทางสังคมและการเมืองในอดีตนับเป็นเนื้อหางานประพันธ์ที่นิยมเขียนและอ่านกันมาก บันทึกความทรงจำที่โดดเด่นและสำคัญมีมากขึ้นเช่น **Hope Against Hope** (1970) และ **Hope Abandon** (1974) ของนาเดซดา มันเดลสแตม (Nadezhda Mandelshtam) ว่าด้วยเรื่องราวในวงการหนังสือระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๔-๑๙๓๘ โดยเฉพาะเหตุการณ์เกี่ยวกับการจับกุมกวีเอกโอซิปมันเดลสแตม (Osip Mandelshtam) และผลกระทบของการจับกุมต่อชีวิตครอบครัวและผู้ใกล้ชิด **The Oak and the Calf** (1974) และ **Gulag Archipelago** (1973-1975) ของอเล็กซานเดอร์ ซอนเจนิตซิน เล่มแรกว่าด้วยความทรงจำเกี่ยวกับแวดวงวรรณกรรมช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ ส่วนเล่มหลังเกี่ยวกับค่ายกักกันแรงงานและชีวิตนักโทษ **The Captive**

of Time (1978) ของอลาก้า อิวินสกายา (Olga Ivinskaya) เกี่ยวกับชีวิตรักของปาสเตอร์แนคและวงการหนังสือช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ รวมทั้งเหตุการณ์ภายหลังจากที่ปาสเตอร์แนคเสียชีวิต นอกจากนี้ก็มี **To Be Kept Forver** ของเลฟ โคเปเลฟ (Lev Kopelev) **Journey into the Whirlwind Within the Whirlwind** ของเอฟเกนียา กินซ์บูร์ก (Eygeniya Ginzburg) **The Life and Extraordinary Adventure of Private Ivan Chomkin** ของวลาดีมีร์ โวลโนวิช (Vladimir Voinovich) **My Testimony** ของอนาโตลี มาร์เชนโค (Anatoly Marchenko) **Deserted House** ของลิเดีย ชุคอฟสกายา (Lidia Chukovskaya) และ **Let History Judge** ของรอย เมดเวเดฟ (Roy A. Medvedev) เป็นต้น

ซามิซดัตไม่เพียงจะเปิดโอกาสให้นักเขียนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกอย่างอิสระเท่านั้นแต่ยังมีส่วนสร้างกวีและนักเขียนรุ่นใหม่หลายคนซึ่งต่อมาล้วนมีชื่อเสียง และมีมือโดดเด่นเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการหนังสือทั้งภายในและนอกประเทศเป็นต้นว่า นาทัลยา กอร์บานอฟสกายา (Natalya Gorbanevskaya) โจเซฟ บรอดสกี (Joseph Brodsky) กืออลลี วลาดีมอฟ (Georgi Vladimov) วลาดีมีร์ โวลโนวิช (Vladimir Voinovich) และวารัลัม ชลามอฟ (Varlam Shalamov) นอกจากนี้ซามิซดัตยังมีส่วนทำให้พรรคต้องยืดหยุ่นนโยบายด้านการควบคุม

สื่อมวลชนด้วยการผ่อนปรนให้นักเขียนกลุ่มเสรีนิยมได้มีโอกาสตีพิมพ์งานเขียนที่พรรคพองจะยอมรับได้เผยแพร่ในหน้านิตยสารและสิ่งพิมพ์ของรัฐเพื่อคานกระแสการเคลื่อนไหวของนักเขียนซึ่งใช้ขามิซตัดเป็นเวทีการแสดงออก หรือลักลอบส่งงานประพันธ์ออกไปเผยแพร่นอกประเทศ รวมทั้งการลักย้ออกนอกประเทศด้วย^{๑๒}

ขามิซตัดแต่ละฉบับที่แพร่หลายในแวดวงของนักเขียนและกลุ่มปัญญาชนจะมีช่วงอายุของการจัดทำและการดำรงอยู่เพียงระยะเวลาอันสั้น ๕-๗ เดือน และจำนวนไม่น้อยสามารถจัดทำได้เพียง ๑-๓ ฉบับเท่านั้น เนื่องจากบรรณาธิการหรือกลุ่มผู้จัดทำและเผยแพร่มักถูกจับกุม ทั้งรัฐบาลคอยสืบร่องรอยเพื่อปราบปรามและกวาดล้างเสมอ แต่ขามิซตัดจำนวนไม่น้อยก็ถูกลักลอบนำออกนอกประเทศและมีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อถ่ายทอดข่าวสารและเรื่องราวที่ถูกปิดกั้นในสหภาพโซเวียตให้โลกภายนอกได้รับรู้แต่ขามิซตัดที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันดีในโลกตะวันตกก็ยังเป็นเสมือนหยดน้ำเล็กๆ ในมหาสมุทรเท่านั้นเพราะยังคงมีขามิซตัดอื่นๆ อีกมากฉบับที่ไม่เคยรับรู้และเป็นที่รู้จักกัน และผู้จัดทำขามิซตัดจำนวนมากก็ถูกจับกุมและสูญเสียชีวิตอย่างไร้ร่องรอย อย่างไรก็ตามขามิซตัดก็มีอิทธิพลสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของปัญญาชนในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ

และทำให้กลุ่มปัญญาชนโซเวียตนอกประเทศจัดทำนิตยสารในรูปแบบเดียวกันเพื่อสร้างพลังและความเป็นเอกภาพของการต่อสู้กับปัญญาชนภายในประเทศ ตลอดจนสะท้อนความคิดเห็นด้านต่างๆ เกี่ยวกับระบอบสังคมนิยมและสิทธิมนุษยชนในสหภาพโซเวียต การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคของปัญญาชนโซเวียตทั้งในและนอกประเทศจึงมีสีสันและมีพลังทางการเมืองที่เข้มแข็งมากขึ้นจนรัฐบาลโซเวียตไม่อาจปิดขวางการปราบปรามและการสร้างขบวนการขึ้นในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป

นอกจากขามิซตัดแล้ว ยังมีการจัดทำสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ คือตามิซตัด (**Tamitzdat**) มักนิตซัด (**Magnitzdat**) ลาดิซัด (**Raditzdat**) และคินิซัด (**Kinizdat**) อีกด้วย ตามิซตัดเป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำนอกสหภาพโซเวียตโดยกลุ่มปัญญาชนและนักโทษการเมืองชาวโซเวียตที่ลี้ภัยตามประเทศต่างๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นข้อเขียนและบทความทางการเมืองของปัญญาชนโซเวียตที่มีจุดมุ่งหมายจะสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในสหภาพโซเวียต และการรณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยนอกไปจากบทความทางการเมืองแล้ว ยังตีพิมพ์งานวรรณกรรมต่างประเทศและวรรณกรรมที่ได้

^{๑๒} Rosalind J. Marsh, *Soviet Fiction Since Stalin : Science, Politics and Literature* (London : Croom Helm, 1986) pp. 294-5

ชื่อว่าเป็น “งานเขียนต้องห้าม” ของนักเขียนโซเวียต ตามิซดัตต์มักจัดทำเป็นรูปเล่มพิเศษขนาดเท่ากล่องบุหรีเพื่อให้สะดวกในการลักลอบนำเข้ามาเผยแพร่ในสหภาพโซเวียต ตามิซดัตต์ที่เลื่องชื่อและเป็นที่รู้จักกันดีในวงการหนังสือคือ **Kontient**^{๑๓} ซึ่งเริ่มจัดทำในค.ศ. ๑๙๗๔ เน้นเรื่องราวว่าด้วยวงการหนังสือและการประพันธ์โดยเฉพาะงานประพันธ์ประเภทนวนิยาย ส่วนมักนิตซ์ดัตต์เป็นเทปบันทึกเสียงที่เกี่ยวกับปาฐกถาหรือสุนทรพจน์ในงานสำคัญต่างๆ การอ่านกวีนิพนธ์ บทเพลง บทละครและดนตรีต่างๆ ลาดิซดัตต์เป็นการจัดพิมพ์ข่าวและเรื่องราวต่างๆ ที่ถ่ายทอดจากวิทยุกระจายเสียงของประเทศตะวันตก คินิซดัตต์เป็นวิดิทัศน์ว่าด้วยภาพยนตร์ต้องห้ามทางการเมืองและสังคม กล่าวได้ว่าสิ่งพิมพ์นอกสหภาพโซเวียตดังกล่าวมีส่วนเสริมขวัญและกำลังใจอย่างมากให้กับขบวนการปัญญาชนและนักเขียนกลุ่มเสรีนิยมภายในประเทศและทำให้กระแสการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมีพลังเข้มแข็งจนรัฐบาลโซเวียตไม่อาจกวาดล้างและปราบปรามลงได้อย่างเด็ดขาด

การประชุมใหญ่สหภาพนักเขียนโซเวียต ค.ศ. ๑๙๖๗

การเคลื่อนไหวของปัญญาชนและนัก

เขียนเพื่อหนุนช่วยการต่อสู้คดีชินยัฟสกีและดานีเยลและการแพร่หลายของตามิซดัตต์มีส่วนทำให้พรรคคอมมิวนิสต์พยายามปรับภาพลักษณ์ให้ดีขึ้นด้วยการใช้สหภาพนักเขียนโซเวียตเป็นสื่อแสดงออก ในกลางค.ศ. ๑๙๖๗ มีการจัดประชุมใหญ่สหภาพนักเขียนโซเวียต ครั้งที่ ๔ ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๗ พฤษภาคมที่กรุงมอสโก การประชุมใหญ่นี้เว้นห่างจากการประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๓ ในค.ศ. ๑๙๕๙ ถึงแปดปีและวัตถุประสงค์หลักของการประชุมคือเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างนักเขียนเพื่อยุติแนวความคิดเสรีนิยมและความสับสนไร้ระเบียบของสมัยทอร์ เพื่อเน้นนโยบายทางวรรณกรรมที่จะสนับสนุนการจัดพิมพ์งานประพันธ์ที่สะท้อนอุดมการณ์และแนวนโยบายการเมืองพรรคและการดำเนินการกวาดล้างงานประพันธ์ที่มีเนื้อหาต่อต้านโซเวียต เพื่อเป็นกิจกรรมสำคัญร่วมเฉลิมฉลองวาระครบรอบ ๕๐ ปีของการปฏิวัติเดือนตุลาคมในค.ศ. ๑๙๑๗ และอื่นๆ หากเปรียบเทียบกับการประชุมที่เคยมีมาการประชุมใหญ่ครั้งนี้ได้ชื่อว่าเป็นการประชุมที่ไร้สีสันและไม่น่าสนใจมากที่สุด บรรยากาศทางความคิดทั่วไปเป็นแบบแผนและราบเรียบและแทบจะไม่มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวรรณกรรมเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น บทปาฐกถาและความที่นำเสนอก็มีเนื้อหาที่ซ้ำซากและมัก

^{๑๓} ดู Nicolas Bethell and Barry Rubin, eds. *Kontinent : The Alternative Voice of Russia and Eastern Europe*. 2 vols. (London : Coronet Books, 1977).

เน้นเรื่องราวความสำเร็จของการพัฒนางานวรรณกรรมตามแนวความคิดอัตถสังคมนิยม ในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา นักเขียนรื่องนามคนสำคัญเป็นต้นว่าอิลยา เอห์เรนบูร์ก วีรา ปาโนวา (Vera Panova) และผู้แทนนักเขียนจากต่างประเทศอื่นๆ ก็ไม่ได้เข้าร่วมประชุมด้วย^{๑๔} ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ๔๗๑ คนเป็นนักเขียนแนวทางพรรคและเป็นสมาชิกพรรคถึง ๓๗๗ คนและส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๕-๖๐ ปี มติของที่ประชุมจึงมักเป็นไปตามแนวทางที่พรรคได้กำหนด ทศนะและความคิดเห็นใดๆ ที่แตกต่างจากแนวความคิดของที่ประชุมจะถูกเพิกเฉยและไม่ได้รับความสนใจ การประชุมใหญ่ครั้งนี้จึงเป็นเพียงการจัดฉากเพื่อแสดงความยืดหยุ่นและเปิดกว้างทางวรรณกรรมของพรรคและเน้นบทบาทและความสำคัญของนักเขียนแนวทางพรรคในวงการหนังสือและการประพันธ์

ในระหว่างการประชุม อเล็กซานเดอร์ ซอลเจนิซินได้จุดชนวนทางความคิดเพื่อหยั่งท่าทีของสหภาพนักเขียนโซเวียตด้วยการเขียนจดหมายเปิดผนึกแจกเผยแพร่แก่ผู้เข้าร่วมประชุม ประเด็นสำคัญของจดหมายคือการเรียกร้องให้สหภาพนักเขียนโซเวียตดำเนินการให้พรรคยกเลิกระบบเซนเซอร์สื่อมวลชนทั้งหมด การให้สิทธิเสรีภาพแก่บรรณาธิการหรือสำนักพิมพ์ในการพิจารณาจัดพิมพ์งานประพันธ์อย่างเสรี การเรียกร้อง

ให้สหภาพนักเขียนโซเวียตพิจารณาบทบาทและหน้าที่ของตนเพื่อปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกจากการถูกใส่ร้ายป้ายสีหรือถูกคุกคามทางการเมืองโดยเฉพาะการจะสั่งเพื่อคัดชินยัฟสกีและดานีเยล และการให้สหภาพนักเขียนโซเวียตพิจารณาบทบาทการสั่งห้ามเผยแพร่นวนิยายเรื่อง **Cancer Ward** ของซอลเจนิซินซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยโรงพยาบาลโรคประสาทที่ใช้เป็นสถานกักกันลงโทษประชาชน แม้จดหมายเปิดผนึกดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างบรรยากาศทางความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม แต่ที่ประชุมก็ไม่ยอมให้นำประเด็นการเรียกร้องของซอลเจนิซินมาพิจารณาและมีมติห้ามไม่ให้เผยแพร่เรื่องดังกล่าวสู่สาธารณชนด้วย ก่อนการประชุมจะสิ้นสุดลงนักเขียนที่มีชื่อเสียงกว่า ๘๐ คนก็ได้ร่วมกันลงนามในจดหมายเปิดผนึกฉบับที่สองเพื่อสนับสนุนและเรียกร้องให้มีการพิจารณาบทบาทข้อเรียกร้องของซอลเจนิซินอีกครั้งหนึ่งแต่ที่ประชุมยังคงยืนยันที่จะไม่ให้มีการพิจารณาใดๆ

อย่างไรก็ตาม สหภาพนักเขียนโซเวียตในเวลาต่อมาได้จัดประชุมพิเศษเป็นวาระลับเพื่อพิจารณาข้อเรียกร้องของซอลเจนิซินและเรื่องที่เกี่ยวข้ออื่นๆ ที่ประชุมในท้ายที่สุดมีมติให้จัดพิมพ์เนื้อหาบางส่วนของนวนิยาย **Cancer Waed** ใน **Literaturnaya**

^{๑๔} Edward J. Brown, *Russian Literature since the Revolution* (New York : Collier Book, 1973), pp. 295-96.

Gazetta นิตยสารวรรณกรรมของพรรคเพื่อประชาชนสัมพันธ์ทั้งให้ระบุว่าเนื้อหาที่สมบูรณ์ทั้งหมดจะทยอยพิมพ์ต่อไป แต่มติดังกล่าวก็ไม่ปรากฏผลในทางปฏิบัติเพราะภายในเวลาอันสั้นสหภาพนักเขียนโซเวียตมีมติให้ถดถอยการเป็นสมาชิกภาพสหภาพนักเขียนโซเวียตของซอลเจนิตซินในค.ศ. ๑๙๖๙ และมีคำสั่งห้ามอย่างเป็นทางการไม่ให้มีการพิมพ์งานประพันธ์เรื่องใดๆ ของซอลเจนิตซิน แต่การดำเนินการของสหภาพนักเขียนโซเวียตกลับมีส่วนทำให้ซอลเจนิตซินมีชื่อเสียงเพิ่มมากขึ้นและงานประพันธ์ของเขาก็แพร่หลายในซามิชต์ดังที่ยังทำให้ซามิชต์เป็นที่สนใจและรับรู้กันมากขึ้นอีกด้วย^{๑๕}

ผลสรุปที่สำคัญประการหนึ่งของการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๔ คือการจะปรับองค์กรภายในเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ที่ประชุมเห็นชอบให้จัดตั้งฝ่ายงานเลขานุการ (Litburo) เพื่อช่วยดำเนินงานบริหารและการจัดการให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ฝ่ายงานเลขานุการจะประสานงานกับสำนักงานเลขานุการของสหภาพนักเขียนโซเวียตทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งกับหน่วยงานเซนเซอร์ (Glavit) ของพรรคเพื่อควบคุมและกลั่นกรองงานประพันธ์ทุกประเภทอย่างเข้มงวด งานประพันธ์ที่ไม่น่าให้ผู้อ่านเกิดความคิดเห็นเช่นนวนิยายขนาดสั้นเรื่อง **One Day in the Life of Ivan**

Denosovich จะไม่อนุญาตให้มีการเผยแพร่อย่างเด็ดขาด ขณะเดียวกันสมาชิกของสหภาพนักเขียนโซเวียตที่ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ ของพรรคที่เกี่ยวข้องกับหนังสือและการพิมพ์ก็ต้องประสานการดำเนินงานร่วมกับฝ่ายงานเลขานุการในการจะควบคุมตรวจสอบงานประพันธ์ประเภทต่างๆ ทั้งการจะเพิ่มมาตรการควบคุมนักเขียนให้อยู่ในกรอบนโยบายทางวรรณกรรมแห่งพรรคอย่างเคร่งครัดกล่าวอีกนัยหนึ่งสหภาพนักเขียนโซเวียตได้ปรับการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อควบคุมการเคลื่อนไหวของนักเขียนและการเผยแพร่งานประพันธ์ให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งพรรค

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองในค.ศ. ๑๙๖๘ อันสืบเนื่องจากสหภาพโซเวียตใช้กำลังทหารบุกเชโกสโลวะเกียเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๘ เพื่อยกเลิกบรรยากาศเสรีของความเป็นประชาธิปไตยในเชโกสโลวะเกีย เบรสเนฟผู้นำสหภาพโซเวียตได้ประกาศหลักการเบรสเนฟ (Brezhnev Doctrine) เพื่อยืนยันสิทธิและพันธะหน้าที่ของสหภาพโซเวียตที่จะพิทักษ์ความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ระบอบสังคมนิยมและการจะเข้าแทรกแซงทางทหารในประเทศยุโรปตะวันออกเพื่อปราบปรามศัตรูของระบอบสังคมนิยม นานาประเทศต่างประณามและโจมตีนโยบายต่างประเทศดังกล่าวของสหภาพ

^{๑๕} Michael Scammel, Solzhenitsyn : A Biography (New York : Norton : 1984), p. 661.

โซเวียตและปัญญาชนโซเวียตก็เคลื่อนไหวโจมตีรัฐบาลและคัดค้านการบุกปราบปรามเชโกสโลวะเกียทั้งรณรงค์ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน^{๑๖} ความปั่นป่วนทางการเมืองดังกล่าวจึงเปิดทางให้รัฐบาลโซเวียตใช้เงื่อนไขทางการเมืองที่เกิดขึ้น เป็นข้ออ้างเพื่อเข้าควบคุมทางสังคมและใช้มาตรการรุนแรงปราบปรามการเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความ “เสรี” ที่จะป็นภัยต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ ระหว่างปลายค.ศ. ๑๙๖๘-๑๙๗๒ รัฐบาลดำเนินการกวาดล้างและปราบปรามประชาชนอย่างหนักและต่อเนื่อง สหภาพนักเขียนโซเวียตในช่วงเวลาขณะเดียวกันก็ใช้ข้ออ้างทางการเมืองดังกล่าวเพิ่มมาตรการการควบคุมบังคับนักเขียนให้ปฏิบัติตามนโยบายของพรรคอย่างเคร่งครัดมากขึ้น ใน ค.ศ. ๑๙๖๙ สหภาพนักเขียนโซเวียตมีมติให้ปรับเปลี่ยนกองบรรณาธิการนิตยสาร **Novy Mir** ทั้งชุดเนื่องจากเห็นว่าเนื้อหาที่นำเสนอในนิตยสารมีลักษณะเสรีนิยมและโน้มแนวโน้มให้มีการแสดงความคิดเห็นต่อต้านพรรค การเปลี่ยนแปลงกองบรรณาธิการชุดใหม่ดังกล่าวไม่เพียงจะก่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นต่อต้านอย่างหลากหลายในซามิซดัตเท่านั้นแต่ยังมีส่วนทำให้อเล็กซานเดอร์ ทวาดอฟ สกิปบรรณาธิการเสียชีวิตและกำลังใจจวนล้ม

เจ็บและเสียชีวิตลงในค.ศ. ๑๙๗๑ ด้วย ต่อมาในการประชุมใหญ่สหภาพนักเขียนครั้งที่ ๕ ระหว่างวันที่ ๒๙ มิถุนายนถึง ๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๗๑ ที่ประชุมได้มีมติให้เพิ่มมาตรการกดดันด้านการวิจารณ์วรรณกรรมเป็นพิเศษเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้งานประพันธ์เป็นสื่อวิจารณ์โจมตีแนวนโยบายพรรคและให้ปรับเวลาของการจัดประชุมใหญ่ซึ่งเดิมกำหนดไว้ ๔ ปีต่อครั้งเป็น ๕ ปีต่อครั้งเพื่อไม่ให้นักเขียนมีโอกาสเบี่ยงเบนจากหลักนโยบายทางวรรณกรรมซึ่งยังคงเน้นแนวความคิดอัตถสังคมนิยมเป็นหลักการสำคัญ ในการประชุมใหญ่สหภาพนักเขียนครั้งที่ ๖ ระหว่างวันที่ ๒๑-๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๗๖ ที่ประชุมยังคงมีมติเห็นชอบให้ยึดมติพรรคค.ศ. ๑๙๗๒ ว่าด้วยการวิจารณ์ทางศิลปะวรรณกรรม (Party Resolution of 1972 on Artistic Literary Criticism) เป็นแนวทางปฏิบัติซึ่งให้ยึดอุดมการณ์พรรคและแนวความคิดอัตถสังคมนิยมเป็นบรรทัดฐานการวิจารณ์และเห็นชอบให้เน้นแนวทางการดำเนินงานที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างนักเขียนกับพรรคคอมมิวนิสต์ให้มากขึ้นเพื่อเสริมความมั่นคงของระบอบสังคมนิยมตลอดจนการสนับสนุนนักเขียนหนุ่มสาวรุ่นใหม่เข้าเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียตมากขึ้น นอกจากนี้ที่ประชุมยังเห็นชอบกับการใช้มาตรการ

^{๑๖} งานประพันธ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บุกเชโกสโลวะเกีย ค.ศ. ๑๙๖๘ มีหลายเล่ม เช่น Zdenek Mlyner, *Night Frost in Prague the End of Humane Socialism* trans. Paul Wilson, (London : C. Hurst and Company, ๑๙๘๐) และ Nataya Gorbanevskaya, *Red Square at Noon* (Penguin Books, 1970).

ลงโทษนักเขียนนอกคอก (dissident writers) ด้วยการถอดถอนสัญชาติและตัดสิทธิความเป็นพลเมืองโซเวียตหรือการอนุญาตให้ลี้ภัยออกนอกประเทศหรือการใช้มาตรการคุกคามข่มขู่อย่างหนักเพื่อบังคับให้ลี้ภัย

นับแต่กลางทศวรรษ ๑๙๗๐ เป็นต้นมา พรรคคอมมิวนิสต์ได้ปรับนโยบายการลงโทษนักเขียนจากการคุมขังและเนรเทศไปทำงานในค่ายกักกันแรงงานเป็นการอนุญาตให้ลี้ภัยออกนอกประเทศหรือการจะใช้มาตรการบีบบังคับให้นักเขียนต้องขอลี้ภัยออกนอกประเทศ นโยบายดังกล่าวซึ่งมีวัตถุประสงค์จะสกัดกั้นการเคลื่อนไหวต่อต้านของปัญญาชนและนักเขียนให้เบาบางลงนับว่าประสบความสำเร็จพอสมควรเนื่องจากนักเขียนและปัญญาชนที่ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศและที่ถูกถอดถอนสัญชาติจะหมดบทบาทและอิทธิพลทางความคิดลงในสังคมโซเวียต แม้ผลงานของเขาจะยังคงเผยแพร่ในซามิซดัตแต่ก็จะมีอิทธิพลลดน้อยลงเพราะรัฐบาลจะโฆษณาชวนเชื่ออย่างหนักเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่เลวร้ายแก่นักเขียนหรือปัญญาชนที่ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศโดยทำให้สาธารณชนเชื่อและเข้าใจว่านักเขียนดังกล่าวได้สละทิ้งอุดมการณ์ทางการเมืองและปลื้มตัวหนีจากขบวนการต่อสู้เพื่อแสวงหาความสุขสบายในสังคมตะวันตกทั้งกลายเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายทุนนิยม

ตะวันตกในการต่อต้านสหภาพโซเวียต^{๑๗} นักเขียนเรื่องนามที่ถูกบีบบังคับให้ลี้ภัยในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ มีหลายคน เช่น โจเซฟ บรอดสกี (Joseph Brodsky) อันเดร ชินยัฟสกี อเล็กซานเดอร์ ซอลเจนิตซิน วลาดีมีร์ โวลโนวิช วิคเตอร์ เนคราซอฟ (Victor Nekrasov) วลาดีมีร์ มาแรมซิน (Vladimir Maramzin) วลาดีมีร์ เยเมลยาโนวิช มักซิมอฟ (Vladimir Yemelyanovich Maksimov) นาอุม คอร์จาวัน (Naum Korzhavin) วลาดีมีร์ วลาดีมอฟ (Vladimir Vladimov) และวาซิลี ปาฟโลวิช อักสโยนอฟ (Vasily Pavlovich Aksyonov) เป็นต้น กล่าวได้ว่าการบีบบังคับนักเขียนให้ขอลี้ภัยออกนอกประเทศได้กลายเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๗๐ ถึงต้นทศวรรษ ๑๙๘๐ จึงได้ชื่อว่าเป็นสมัยแห่งการกระจัดกระจาย (The Diaspora Period) เพราะนักเขียนโซเวียตจำนวนไม่น้อยต่างพลัดพรากจากแผ่นดินบ้านเกิดไปตั้งรกรากและเริ่มต้นชีวิตใหม่ตามประเทศต่างๆ และหมดโอกาสที่จะติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกอีกต่อไป^{๑๘}

นักเขียนชนบท (Village Writers)

ในค.ศ. ๑๙๗๕ สหภาพโซเวียตปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศโดยหันมาร่วมมือกับประเทศยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา

^{๑๗} Rosalina J. Marsh, *Soviet Fiction Since Stalin, Science, Politics and Literature* (London : Croom Helm, 1968), p. 17.

^{๑๘} Victor Terras, ed. *Handbook of Russian Literature* (New Haven : Yale University Press, 1985), p. 444.

จัดการประชุมเพื่อความมั่นคงและร่วมมือกันในยุโรป (The Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE) ระหว่างวันที่ ๒๔ กรกฎาคมถึง ๑ สิงหาคม ณ กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ การประชุมครั้งนี้ไม่เพียงจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุโรปตะวันออกกับยุโรปตะวันตกและระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตพัฒนาดีขึ้นเท่านั้นแต่ยังมีส่วนสร้างบรรยากาศการผ่อนคลายความตึงเครียด (detente) ที่มีส่วนเสริมสร้างรักษาสันติภาพและความร่วมมือระหว่างชาติให้ราบรื่นมากยิ่งขึ้นด้วย^{๑๙} การผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศดังกล่าวมีส่วนทำให้สหภาพโซเวียตผ่อนปรนความเข้มงวดทางการเมืองและสังคมภายในประเทศและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นบ้าง ในวงการหนังสือและการประพันธ์นโยบายยืดหยุ่นของรัฐบาลโซเวียตปรากฏให้เห็นจากการยอมผ่อนปรนให้งานประพันธ์ที่มีเนื้อหาต่อต้านระบอบสตาลินเรื่อง **House on the Embankment** ของยูรี ทิโพนอฟ (Yuri Trifonov) **Farewell to Matyora** ของวาเลนติน รัสพุติน (Valentin Rusputin) และ **Shore** ของยูรี บอนดาราฟ (Yuri Bondarev) พิมพ์เผยแพร่ระหว่างค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๗๖ บรรยากา

ทางสังคมที่ผ่อนคลายดังกล่าวยังมีส่วนทำให้นักเขียนที่มีฝีมือหลายคนเช่นไอรินา เกรโกวา (Irina Grakova) วลาดีมีร์ คาซาคอฟ (Vladimir Kazakov) ยูรี ทิโพนอฟ และคนอื่นๆ มีขวัญและกำลังใจสร้างงานประพันธ์ซึ่งแม้จะมีจำนวนน้อยชิ้นเผยแพร่ นอกจากนี้ นักเขียนกลุ่มใหม่ที่มีภูมิสำเนาตามหัวเมืองหรือเขตชนบทที่ห่างไกลก็เริ่มสร้างงานประพันธ์เผยแพร่จนมีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันในวงวรรณกรรม นักเขียนกลุ่มใหม่นี้ได้สมญาว่าเป็นกลุ่ม “นักเขียนชนบท” เพราะส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชาวนาและมีถิ่นฐานในต่างจังหวัดตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ นักเขียนที่เด่นและมีชื่อเสียงคือวาซิลี ชุกชินส์ (Vasily Shukshin) วาซิล บิลอฟ (Vasil Belov) วาเลนติน รัสพุติน และวลาดีมีร์ โวลโนวิช (Vladimir Voinovich) เป็นต้น เวทีสำคัญของนักเขียนชนบทเหล่านี้คือนิตยสารวรรณกรรม **Our Contemporary** ที่จัดทำในกรุงมอสโก^{๒๐}

ในช่วงสมัยสตาลิน งานประพันธ์ที่สะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับชนบทมักเน้นเนื้อหาว่าด้วยวิถีชีวิตทั่วไปของชาวนาและปัญหาที่ชาวนาที่ต้องเผชิญหรือเรื่องราวของความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมชนบทและการชี้ให้เห็นว่าชาวนาและสังคมชนบท

^{๑๙} สันติชัย สุวังบุตร, ยุโรปสามทศวรรษหลังสงคราม ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๗๕ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑) หน้า ๒๑๙-๒๒๕.

^{๒๐} Martin Dewhurst, "Soviet Russian Literature and Literary Policy" in Archie Brown and Michael Kaser, ed. *The Soviet Union since the Fall of Khrushchev* (London : Macmillan, ๑๙๗๕), pp. 183-4.

จำเป็นต้องพัฒนาเพื่อยกระดับความล้ำหลังไปสู่ความทันสมัย ขณะเดียวกันก็มีการกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพรรคและรัฐที่จะเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบในการดำเนินการให้เหมาะสมเพื่อนำความเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัยมาสู่ท้องถิ่นชนบท แต่ในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ แนวคิดหลักของงานประพันธ์ที่นักเขียนชนบทนิยมเขียนกันมากคือการหวนกลับไปสู่รากเหง้าหรือต้นกำเนิดเดิมโดยไม่คำนึงถึงประเด็นของความทันสมัยและความเจริญก้าวหน้า บนเส้นทางของการกลับไปสู่ชนบทนั้น ตัวละครเอกมักจะพบเห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวและพวกเขาจะเริ่มตระหนักถึงคุณค่าและความงามของธรรมชาติ แบบแผนชีวิตและชนบทวัฒนธรรมเดิมที่ดีงามของท้องถิ่นชนบทซึ่งกำลังถูกทำลายและสูญหายไปเนื่องจากการรุกรานของเทคโนโลยีและสังคมเมือง นักเขียนชนบทจึงมักเน้นเรื่องราวความแตกต่างของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างสังคมเมืองกับชนบทและชี้ให้เห็นว่าแม้เมืองจะเป็นที่มาของความเจริญก้าวหน้า แต่ก็ยังเป็นที่มาของความแปลกแยก มลพิษ ความไร้มนุษยธรรมและความแล้งน้ำใจและอื่นๆ พวกเขาจะนิยมเสนอเรื่องราวที่ว่าด้วยค่านิยมและแบบแผนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็น “รัสเซีย” เช่นชีวิตที่เรียบง่าย ความซื่อตรงมีน้ำใจ สายใยความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัว ความเป็นเอกภาพที่กลมกลืนระหว่างชีวิตกับ

ธรรมชาติและอื่นๆ ตัวเอกส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านทั่วไปหรือผู้หญิงชนบทวัยอาวุโสผู้มีประสบการณ์แห่งชีวิตอันลุ่มลึกและบ้างเป็นชานาแต่มีอาชีพเป็นคนขับรถบรรทุกคนงานก่อสร้าง คนยามและอื่นๆ ตัวเอกเหล่านี้มักโหยหาถึงชีวิตในสังคมชนบทซึ่งไม่อาจย้อนคืนมาได้อีก นอกจากนี้ นักเขียนชนบทยังมักแทรกเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านศาสนาและความเชื่อ ลัทธิประเพณีตำนานและเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนภาษาท้องถิ่นเข้าไปในเนื้อเรื่อง งานประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชนบทจึงเป็นที่นิยมอ่านกันมากเพราะทำให้ผู้อ่านทั่วไปซึ่งมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความกดดันทางการเมืองและการกดขี่ชนชั้นชนบทต่างตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมชนบทที่เป็นแก่นของสังคมรัสเซียที่กำลังจะสาบสูญไป และต่างโหยหาถึงภาพอดีตอันงดงามของชนบทซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปจนไม่อาจฟื้นคืนมาได้อีก

วรรณกรรมชนบทเรื่องเด่นที่น่าสนใจมี

The Final Stage และ **Farewell to Matyora** ของวาเลนติน รัสบูติน นวนิยายเรื่องแรกว่าด้วยการเสียชีวิตของสตรีอาวุโสในหมู่บ้านอันสืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เรียกว่า “ความทันสมัย” ที่กำลังเกิดขึ้นในหมู่บ้านและผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่ใกล้ชิด ส่วนเรื่องหลังว่าด้วยการก่อสร้างสถานีพลังงานไฟฟ้าซึ่งทำให้ชุมชนตกอยู่ในสภาวะวิกฤติและแบบแผนชีวิตดั้งเดิมกำลังเริ่มแตกสลาย **On Apostolic Business**

ของวลาดีมีร์ เตนเดรียคอฟ (Vladimir Tendryakov) ว่าด้วยนักวิทยาศาสตร์ชาวเมืองมอสโกผู้สละงานอาชีพเพื่อค้นหาพระเจ้าและความหมายของชีวิตในท้องถิ่นชนบทและ **Death of the Boss** นวนิยายอีกเรื่องของเตนเดรียคอฟว่าด้วยเรื่องราวชีวิตแบบอย่างของผู้นำหมู่บ้านและความตายของเขานำมาซึ่งเรื่องราวอันหลากหลายของความเปลี่ยนแปลงในชุมชน **I Have Come to Give You Freedom** ของวาซิลี ชูคชินส์ว่าด้วยชีวิตของสตีฟัน ราซิน (Stepan Razin) ผู้นำชาวนาแถบลุ่มแม่น้ำโวลก้าในการก่อกบฏต่อระบอบซาร์ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งสอดแทรกเรื่องราวพื้นบ้านและชนบทประเพณีท้องถิ่นไว้ในเนื้อหา นอกจากนี้ ยังมีนวนิยายชุดของยูริ ทิโฟนอนอฟเรื่อง **The Long Farewell Another Life** และ **The Old Man** นวนิยายของวาซิลี ปิลอฟเรื่อง **The Odeal** และ **The Bridge at Kruglyank Yawning Hights** ของอเล็กซานเดอร์ ชิโนเวียฟ และอื่นๆ เป็นต้น

แม้นักเขียนชนบทจะชื่นชมและเชิดชูคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่งานประพันธ์โดยทั่วไปก็ยังคงให้ภาพความล้าหลังที่ด้อยพัฒนาของชนบทและสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตชนบทที่สงบสุขซึ่งถูกคุกคามและทำลายด้วยวัฒนธรรมเมืองและความก้าวหน้าทาง

เทคโนโลยีตลอดจนสะท้อนภาพความสับสนแปลกแยกและการไร้ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเมืองและอื่นๆ ผู้อ่านจึงถูกกระตุ้นให้ครุ่นคิดเพื่อทบทวนถึงสิ่งที่ป็นรากเหง้าของสังคมและการจะพยายามสงวนรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและแบบแผนชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของรัสเซียไว้ วรรณกรรมชนบทจึงมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากงานประพันธ์อื่นๆ เนื่องจากเน้นลักษณะเฉพาะของความเป็นรัสเซียที่ไม่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดอัตถสังคมนิยมและประเด็นทางการเมืองตลอดจนเรื่องราวของโลกตะวันตกมากนัก ทั้งยังเป็นงานประพันธ์ประเภทเดียวในช่วงเวลาขณะนั้นที่แพร่หลายในวงกว้าง วรรณกรรมชนบทจึงเป็นงานสร้างสรรค์และสิ่งบันเทิงที่นิยมอ่านกันทุกระดับชั้นของสังคมและกลายเป็นสายธารวรรณกรรมที่หล่อเลี้ยงชีวิตหนังสือเอาไว้ทั้งยังส่งอิทธิพลต่อนักเขียนชนชาติต่างๆ ในสาธารณรัฐเครือสหภาพโซเวียตให้สร้างสรรค์งานประพันธ์ในลักษณะเดียวกัน โดยเขียนเป็นภาษาของชนชาติตนเองและสหภาพนักเขียนโซเวียตจะสนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์ทั้งฉบับภาษาท้องถิ่นและฉบับแปลเป็นภาษารัสเซียเพื่อเผยแพร่ในวงกว้างด้วย^{๒๑}

ในปลายทศวรรษ ๑๙๗๐ บรรยาการการผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง

^{๒๑} Geoffrey Hosking "the twentieth century : in search of new ways 1953-80" in *The Cambridge History of Russian Literature*, ed. Charles A. Moser (London : Cambridge University Press, 1992), pp. 568-571.

ระหว่างประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงกลับไปสู่สถานะของสงครามเย็นอีกครั้งหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสืบเนื่องจากการที่สหภาพโซเวียตส่งกองทัพเข้าไปอัฟกานิสถานในค.ศ. ๑๙๗๙ เพื่อหนุนช่วยรัฐบาลที่นิยมลัทธิมาร์กซิสต์เลนินนิสต์ในการปราบกบฏมุจาฮีดีน (Mujahideen)^{๒๒} นานาประเทศต่างประณามโจมตีนโยบายดังกล่าวของสหภาพโซเวียตและบ้างต่อต้านด้วยการไม่เข้าร่วมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ค.ศ. ๑๙๘๐ ที่กรุงมอสโก เบรสเนฟผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตซึ่งเริ่มไม่พอใจนโยบายสิทธิมนุษยชนของสหรัฐอเมริกาที่มีส่วนทำให้ขบวนการสิทธิมนุษยชนในสหภาพโซเวียตมีบทบาททางการเมืองเพิ่มมากขึ้นจึงเห็นเป็นโอกาสหันมาควบคุมการแสดงออกทางความคิดเห็นของประชาชนอีกครั้งหนึ่ง และเพิ่มมาตรการปราบปรามพวกปัญญาชนนอกกริต (dissident) มากขึ้น ในวงการหนังสือและการประพันธ์รัฐบาลก็กดขี่กันอย่างเคร่งครัดเกี่ยวกับเนื้อหางานประพันธ์ทุกประเภทที่จะเผยแพร่สู่สาธารณชน ในต้นค.ศ. ๑๙๗๙ นักเขียนและศิลปินกลุ่มหนึ่งซึ่งประกอบด้วยวาซิลี อักซิโอนอฟ (Vasily Aksyonov) อังเดร บิตอฟ (Andrei Bitov) ฟาซิล อิสคานเดอร์ (Fazil Iskander) เออร์เกนี

โปพอบ (Yevgeny Popov) และเวเนดิกส์ เยโรฟีเยฟ (Venedikt Yerofeyev) ได้จัดทำหนังสือวรรณกรรมรายปีชื่อ **Metropol** ออกเผยแพร่รวม ๘ เล่ม วัตถุประสงค์หลักของการจัดทำคือการจะพิมพ์เผยแพร่งานประพันธ์อย่างเสรีโดยไม่ผ่านการเซนเซอร์ของรัฐและแนวคิดของหนังสือยึดหนังสือรายปี **Literaturnaya Moskva** ที่เคยจัดทำในค.ศ. ๑๙๕๖ เป็นแม่แบบ^{๒๓} เนื้อหาของหนังสือจึงเป็นการรวบรวมงานประพันธ์ประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นของนักเขียนเรื่องนามและนักเขียนหน้าใหม่ตลอดจนงานประพันธ์ของกลุ่มนักเขียนนอกกริต (dissidents) เพื่อเผยแพร่ในวงกว้าง **Metropol** จึงประกอบด้วยข้อเขียนที่เป็นการวิจารณ์และทัศนะความเห็น กวีนิพนธ์ เรื่องเสียดสี บทละคร เรื่องสั้นและอื่นๆ ในการดำเนินงานขั้นต้น อักซิโอนอฟบรรณาธิการได้ติดต่อสหภาพนักเขียนโซเวียตเพื่อให้พิจารณาต้นฉบับและขออนุญาตจัดพิมพ์เผยแพร่แต่สหภาพนักเขียนโซเวียตปฏิเสธที่จะให้จัดพิมพ์ กลุ่มนักเขียนดังกล่าวจึงดำเนินการจัดพิมพ์โดยพลการและคาดหวังว่าสหภาพนักเขียนโซเวียตคงจะไม่ทำลายบรรยาการอันเสรีทางความคิดที่ดำรงอยู่และจะยอมละม่อมปล่อยให้ในภายหลังในการประชาสัมพันธ์แนะนำ **Metropol** เมื่อ

^{๒๒} ชาติรี ฤทธารมย์ นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต ๑๙๔๕-๑๙๘๐ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๗-๑๙๙.

^{๒๓} Wolfgang Kasack, Dictionary of Russian Literature since 1917 (New York: Columbia University Press, 1988), pp. 250-1.

วันที่ ๒๓ มกราคมนั้น มีการจัดเลี้ยงน้ำชาและเสวนาเกี่ยวกับหนังสือ ที่ร้านกาแฟในกรุงมอสโกและงานเลี้ยงดังกล่าวประสบความสำเร็จไม่น้อย **Metropol** ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นเสียงสะท้อนความคิดเห็นของนักเขียนแนวความคิดเสรีนิยมและนักเขียนนอกกริดและเป็นการแสดงออกเพื่อสิทธิเสรีภาพของนักเขียนในการนำเสนอเรื่องราวอีกแง่มุมของสังคม

สหภาพนักเขียนโซเวียตตอบโต้ด้วยการสั่งเก็บหนังสือทั้งหมดและเรียกร้องให้ทางการลงโทษบรรณาธิการและกลุ่มผู้จัดทำตลอดจนผู้ประพันธ์ทั้งหมดเนื่องจากกระทำผิดด้วยการเผยแพร่งานประพันธ์ที่ไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายพรรคทางวรรณกรรมและไม่เคารพต่อกฎระเบียบของสหภาพนักเขียนโซเวียต โปพอบและเยโรฟีเยฟซึ่งเพิ่งจะเข้าเป็นสมาชิกสหภาพนักเขียนโซเวียตถูกขับออกจากการเป็นสมาชิกภาพ ส่วนคนอื่นๆ ก็ต้องลาออกจากเป็นสมาชิกภาพและอักษิโอนอฟผู้เป็นบรรณาธิการต่อมาถูกบังคับให้ลี้ภัยไปสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามสำเนาต้นฉบับ **Metropol** ก็ถูกลักลอบนำไปพิมพ์เผยแพร่นอกประเทศและพิมพ์แพร่หลายในซามิตัดซ์ด้วยเรื่องราวของ **Metropol** ซึ่งมีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า “เหตุการณ์เมโท

โพล” (Metropol affair) จึงนับเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพทางวรรณกรรมเป็นครั้งสุดท้ายในช่วงสมัยของเบรสเนฟ หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้บรรยากาศของความหวาดระแวงและความซบเซาทางความคิดก็เริ่มแผ่กระจายครอบงำสังคมอีกครั้งหนึ่ง

ในปลายเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๙ สหภาพนักเขียนโซเวียตทั้งในกรุงมอสโกและเลนินกราดต่างโหมโรงประชาสัมพันธ์หนังสือชุดอัตชีวประวัติ ๓ เล่มของเบรสเนฟผู้นำพรรค **Malaya Zemlya** เล่มแรกว่าด้วยการรบอันดุเดือดในสงครามโลกครั้งที่สองและเหตุการณ์รบอันนองเลือดที่เบรสเนฟมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อปกป้องแผ่นดินผืนเล็กๆ แห่งหนึ่งให้ปลอดภัยจากการยึดครองของนาซี **Rebirth** หนังสือเล่มสองว่าด้วยบทบาทของเบรสเนฟในการทำงานเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองโดยเฉพาะการบูรณะและพัฒนาอุตสาหกรรมเหล็กกล้า^{๒๔} ส่วนเล่มสุดท้ายคือ **The Virgin Land** ว่าด้วยการบุกเบิกดินแดนใหม่ในคาซัคสถาน (Kazakhstan) เพื่อให้เป็นอู่ข้าวอู่น้ำอันถาวรของประเทศ^{๒๕} สหภาพนักเขียนโซเวียตสดุดีงานประพันธ์ทั้ง ๓ เล่มว่าเป็นแบบฉบับของวรรณกรรมสร้างสรรค์แนวทางพรรคที่ดีเด่นเพราะเป็นหนังสือบท

^{๒๔} Malaya Zemlya และ Rebirth มีฉบับแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ บันทึกความทรงจำของ ล.อ. เบรชเนฟ ยุทธการบน “แผ่นดินน้อย” และ “เกิดใหม่” แปลโดย “เหนือ” (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต , ๒๕๒๒).

^{๒๕} เรื่องย่อของหนังสือเล่มนี้ได้จาก “บทคัดย่อจากหนังสือ “ดินแดนดิบ” นิตยสารสหภาพโซเวียต ฉบับที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์, ๒๕๒๕, หน้า ๓๓-๓๔ และ นิตยสารสหภาพโซเวียต ฉบับที่ ๙ เดือนกันยายน, ๒๕๒๕, หน้า ๒๗-๒๘.

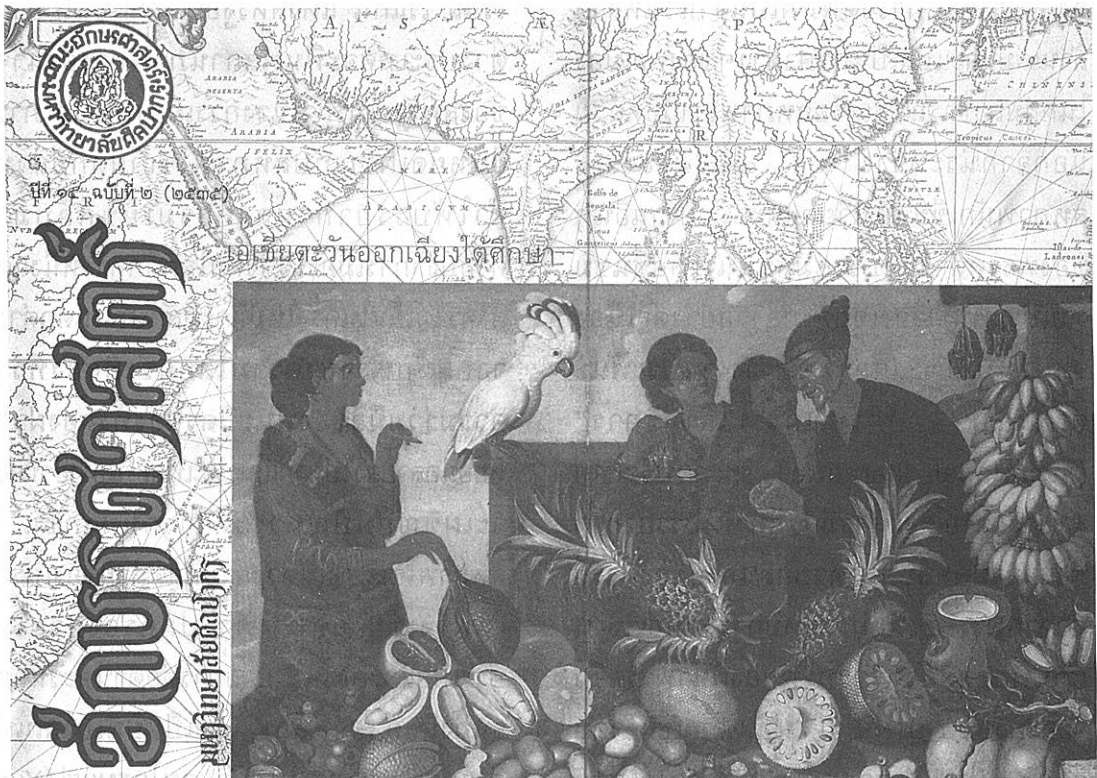
เรียนของชีวิตจริงซึ่งทำให้ผู้อ่านทุกคนได้เข้าใจและเรียนรู้ถึงความจริงเกี่ยวกับสหภาพโซเวียต ประชาชนโซเวียตและลัทธิสังคมนิยม ชีวิตและงานของเบเรสเนฟที่สะท้อนผ่านเรื่องราวในหนังสือ จึงเป็นแบบอย่างของชาวโซเวียตผู้รักชาติ ผู้นำพรรคและรัฐบุรุษผู้อุทิศตนเพื่อมาตุภูมิสังคมนิยมและเพื่อสันติภาพของโลก เบเรสเนฟผู้ประพันธ์ได้รับรางวัลเลนิน (Lenin Prize) ซึ่งเป็นรางวัลที่สำคัญและมีชื่อเสียงที่สุดทางด้านศิลปวัฒนธรรมสำหรับประเภทงานวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม หนังสือชุดดังกล่าวได้รับการจัดพิมพ์เป็นจำนวนหลายล้านเล่มและแปลเป็นภาษาต่างๆของพลเมืองในกลุ่มสาธารณรัฐเครือสหภาพโซเวียตด้วย นอกจากนี้ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๙-๑๙๘๑ สหภาพนักเขียนโซเวียตและหน่วยงานอื่นๆของพรรคต่างจัดประชุมสัมมนาเพื่อชื่นชมงานประพันธ์เรื่องเอกดังกล่าวอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นกระแสการจะสร้างงานประพันธ์ตามแบบ “วรรณกรรมเลขาธิการ” (secretarial literature) ขึ้นทั่วประเทศ สภาวะการณ์ดังกล่าวมีส่วนทำให้บรรยากาศทางความคิดอวลด้วยกลิ่นอายของการชี้นำจากพรรคซึ่งเป็นการโหมการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสดุดีอัจฉริยภาพของผู้นำพรรคซึ่งจะครบรอบอายุ ๗๕ ปี ในต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๘๑ ปราบฏุกการณ์ดังกล่าวได้ทำให้สายธารวรรณกรรมอันเสรีที่เคยชะงักงันและแทบจะหมดสิ้นได้แห้งเหือดลงในท้ายที่สุด

ในกลางค.ศ. ๑๙๘๐ สหภาพโซเวียตให้การสนับสนุนรัฐบาลคอมมิวนิสต์โปแลนด์ปราบปรามการเคลื่อนไหวของสหภาพแรงงานเสรีโซลิดาริตี (Solidarity) และระหว่าง ค.ศ. ๑๙๘๐-๑๙๘๒ ยังเสริมงบประมาณด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และกำลังทหารเพื่อหนุนช่วยรัฐบาลอัฟกานิสถานในการปราบปรามกบฏมุจาฮิดีนซึ่งนานวันก็มีกำลังเข้มแข็งมากขึ้นจนฝ่ายรัฐบาลไม่อาจเอาชนะได้โดยง่าย นโยบายดังกล่าวได้นำไปสู่ความตึงเครียดทางการเมืองโลกนอกจากนี้ในค.ศ. ๑๙๘๑ การก้าวสู่อำนาจของประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน แห่งสหรัฐอเมริกาผู้มีนโยบายต่างประเทศจะฟื้นฟูสถานภาพทางอำนาจของสหรัฐอเมริกาในวงการเมืองโลกและการยืนหยัดเผชิญกับสหภาพโซเวียตก็มีส่วนทำให้บรรยากาศสงครามเย็นกลับมาครอบงำการเมืองในสังคมโลกอีกครั้งหนึ่งแต่สงครามเย็นในครั้งใหม่นี้จะมีลักษณะแตกต่างจากสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ว่าความร่วมมือของพันธมิตรของทั้งสองฝ่ายหย่อนคลายลงไปมากและประเทศอภิมหาอำนาจจะเผชิญกับปัญหาระหว่างกันมากขึ้น^๒ สหภาพโซเวียตในช่วงสามปีสุดท้ายของเบเรสเนฟจึงเข้มงวดทางการเมืองการปกครองภายในประเทศและเน้นนโยบายการต่อต้านตะวันตกจนถึงสิ้นค.ศ. ๑๙๘๒ ซึ่งเป็นปีที่เบเรสเนฟถึงแก่อสัญกรรมลง แมย์ยูรี แอนโดรปอฟ (Yuri Andropov) และคอนสแตนติน เชียร์เนนโก (Konstantin Chernenko) ซึ่งสืบทอดอำนาจ

ต่อจากเบรสนเฟระหว่างค.ศ. ๑๙๘๒-๑๙๘๕ จะพยายามปรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ดีขึ้นแต่ก็ประสบความสำเร็จไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศครั้งสำคัญได้เริ่มมีขึ้นเมื่อมีฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ได้รับเลือกเป็นผู้นำคนใหม่ของสหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๘๕ กอร์บาชอฟประกาศใช้นโยบายเปิด-

ปรับ (Glasnost-Perestroika) เพื่อปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศให้เป็นประชาธิปไตยจนนำไปสู่บรรยากาศเสรีภาพที่เบิกบานอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกในสหภาพโซเวียตทั้งเป็นการเริ่มต้นของสมัยทอร์ (Thaw Period) เป็นครั้งที่สองในหน้าประวัติศาสตร์วรรณกรรมโซเวียตอีกด้วย ●

^{๒๖} วิวัฒน์ มุ่งการดี, นโยบายต่างประเทศสหรัฐอเมริกา: โครงสร้างกระบวนการและรูปแบบ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๑๙.

ภาพปก ถ่ายโดยนายขวัญชัย โชควิเศษชัยสิทธิ์ ฝ่ายโสตทัศนศึกษา หอสมุดสาขา วังท่าพระ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพปก : “กนิริ”

ศิลปิน - คุณอังคาร กัลยาณพงศ์